

Ілля Олександрович КИСЕЛЬОВ,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Протидія та запобігання корупції сьогодні є пріоритетним напрямком у роботі правоохоронних органів та діяльності усього суспільства в усьому світі. Не буде перебільшенням відзначити, що саме корупція наразі є основним «ворогом» для сталого й потужного розвитку та зростання загального рівня благополуччя населення у всіх розвинених, демократичних, вільних країнах. Країнах з сильною економікою, у яких забезпечуються права людини, які в змозі подбати про своїх громадян. Проблема протидії корупції для України є ключовою на сучасному етапі. Неможливо уявити собі Україну, яка б була процвітаючою, сильною державою, у якій би залишалась корупція.

Безсумнівно, що саме критичний стан корупції у суспільстві, критичний стан злочинності в даній сфері, зокрема, численні випадки протиправної діяльності посадових осіб державних органів в значній мірі стали підґрунтям для виникнення ідеї самої Революції гідності, яка нещодавно відбулась в нашій державі. Більшості людей вже просто відверто набридло спостерігати за тим, що коїться, і в решті-решт, суспільство «вибухнуло». Результат відомий всім, нажаль, включаючи трагічні події та загибель багатьох людей.

Пригадані вище трагічні події та наслідки Революції гідності яскраво свідчать про те, що боротьба із корупцією є одним з найголовніших пріоритетів для України, навіть без постійного «нагадування» про це з боку Європейського Союзу (далі – ЄС). Корупція для України – це системна проблема, проблема всього українського суспільства, і від її вирішення, подолання, залежить і майбутнє держави, добробут громадян та їх мотивація працювати на благо Батьківщини, розвивати країну та прямувати до ЄС, при чому, не в контексті формального «включення» до товариства, а саме з точки зору досягнення того рівня цінностей у суспільстві, на якому функціонують та живуть розвинені демократичні держави світу.

В контексті гострої проблематики подолання корупції в Україні, достатньо цікавою є інформація стосовно того, яким чином реалізується кримінально-правова політика України. У переважній більшості джерел демонструється інформація стосовно кількості фактів відкритих проваджень з приводу одержання неправомірної вигоди, вчинення інших корупційних правопорушень. Майже кожного тижня у ЗМІ з'являється черговий корупційний «резонанс», журналістами викриваються чергові корупційні «схеми», а пересічні громадяни реально дивуються, скільки ж ще можна грабувати

власний народ та державу, та як окремим можно-владцям вдається одержувати хабарі у сотні тисяч доларів, в той час, як переважна більшість населення ледве зводить кінці з кінцями.

Нажаль, кількість показаних «резонансів» та викриття численних «схем» (причому, реально функціонуючих), а також відкриття проваджень далеко не завжди свідчить про ефективність діяльності держави у сфері запобігання корупції. Статистичні дані, які демонструють кількість осіб, які реально були притягнуті до кримінальної-відповідальності хоча і не є таємними, проте не дуже сильно афішуються та висвітлюються, в тому числі у ЗМІ. Очевидно, таке положення існує тому, що в своїй сукупності вони репрезентують більш-менш реальну ефективність держави у сфері протидії відповідним діянням, і такі дані доволі серйозно розходяться з інформацією, яка тиражується у ЗМІ.

В даному контексті, нами було проаналізовано дані Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) за 2008–2016 роки (за перше півріччя 2016 року), стосовно осіб, засуджених за ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – одержання неправомірної вигоди (хабара). Даний злочин було обрано у зв'язку із тим, що він безсумнівно є одним з найнебезпечніших та найбільш «резонансних» серед усіх інших у даній сфері. Не буде помилкою сказати, що сама «корупція», у більшості пересічних громадян асоціюється саме з даним злочином, а часто навіть повністю отожднюється з ним.

Фактично, статистичні дані за ст. 368 КК України є індикатором якості протидії держави корупційним проявам у суспільстві в цілому. Одним з важливих аспектів проведеного аналізу за даними ДСА є те, що даний період (2008–2016 рр.) враховує важливі зміни у законодавстві та, зокрема, у конструкції самої кримінально-правової норми (було здійснено відхід від поняття «хабар» в бік «неправомірної вигоди» та змінено диспозицію статті).

Перш за все, необхідно відзначити, що дані стосовно осіб, засуджених за ст. 368 КК України, надані ДСА є «цілісними», адже незважаючи на прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, облік статистичних даних не було змінено (чого не можна сказати про порядок реєстрації заяв і повідомлення про вчинення злочину, де відбулось значне «підвищення» рівня злочинності через повну та всебічну реєстрацію). Іншими словами, незважаючи на зміни у антикорупційному законодавстві (зміна диспозиції та кількості частин статті), вважаємо, що такі дані є нерозривними та цілісними,

достатньо коректно відображують тенденції, які відбуваються у цій сфері через призму діяльності судових органів.

Починаючи з 2008 року, в Україні спостерігається тенденція до поступового підвищення (до 2010 року) та помірного зменшення загальної кількості осіб, засуджених за ст. 368 КК України. Так, якщо у 2008 році було засуджено 543 особи, у 2009 – 612 осіб, у 2010 – 774 особи, у 2011 – 767, у 2012 – 702, у 2013 – 731, у 2014 – 445 осіб, у 2015 – 374 особи, а за перше півріччя 2016 року – лише 122 особи. В цілому, виходячи з загальної кількості засуджених в Україні, кількість осіб які реально були притягнуті до кримінальної відповідальності за хабарництво, поступово зменшується. Причому як у абсолютних числах, так і у пропорційному відношенні. Нажаль, з урахуванням іншої інформації, особливо про кількість відкритих проваджень за ст. 368 КК України, не можна сказати про високу ефективність діяльності держави у цій сфері в цілому.

Так, у 2015 році, за даними Генеральної прокуратури України (далі ГПУ), обліковано – 1588 кримінальних правопорушень за ст. 368 КК України, та вручено 909 повідомлень про підозру. В той же час, у 2015 році, як зазначалось вище, було засуджено та притягнуто до кримінальної відповідальності лише 374 особи! Це означає, що до відповідальності притягнуто лише 23,6 % від загальної кількості зареєстрованих фактів, або 41,1 % від осіб, яким було повідомлено про підозру у відповідному році. Навряд чи можна казати про ефективну діяльність держави при таких показниках.

Особливе занепокоєння викликає й той факт, що ситуація дедалі погіршується, адже за перше півріччя 2016 року було притягнуто до відповідальності лише 122 особи, проте за вказаний період (дані надані ГПУ повністю за 2016 рік) було обліковано – 1578 кримінальних правопорушень, та вручено 758 повідомлень про підозру. Навіть виходячи з неповних даних за 2016 рік стосовно засуджених, можна з високою вірогідністю припустити, що реально притягнутих до відповідальності осіб буде ще менше ніж у попередньому році.

Безсумнівно, можна говорити про складність розслідування та документування злочинів, відповідальність за які передбачено ст. 368 КК України, а також про те, що сам процес доказування та судового розгляду за даною категорією справ може тривати значний час, проте чітко можна побачити

тенденцію до помітного зниження кількості осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності.

Очевидно, що повнота реєстрації й всебічний облік усіх вчинених кримінальних правопорушень (в тому числі й за ст. 368 КК України) має важливе значення, однак навряд чи хто буде сперечатись з того приводу, що вирішальне значення має не кількість відкритих проваджень, а кількість осіб, яких реально було притягнуто до відповідальності. Саме в цьому проявляється кримінологічний аспект «цінності», вагомості покарання за вчинений злочин. Чи створюється в суспільстві відчуття про невідворотність покарання, якщо до відповідальності притягається лише 1/4 хабарників? Безумовно – ні! Навпаки, відчуття безкарності, та з іншого боку безнадійності та безпомічності перед можновладцями, повільно продовжує закрдатись у свідомість більшості українців.

В цілому, необхідно зазначити, що зіставлення даних оприлюднених ГПУ та ДСА України дозволяє певною мірою оцінити протидію корупції в Україні, виходячи з кількості відкритих проваджень, повідомлень про підозру та осіб, які реально засуджуються до кримінального покарання. Протягом останніх 3–5 років, існує суттєвий дисбаланс між кількістю відкритих проваджень та кількістю осіб, які реально були притягнуті до кримінальної відповідальності.

Обравши у якості «індикатору» злочин передбачений ст. 368 КК України, порівнявши кількість відкритих проваджень та засуджених осіб, а також кількість повідомлень про підозру, можна дійти висновку, що незважаючи на всі зусилля, яких докладає Україна у сфері протидії корупції, наразі, за найбільш небезпечні та найбільш резонансні для суспільства випадки корупційної поведінки – одержання неправомірної вигоди (хабара), в середньому, лише одна з чотирьох осіб реально притягається до кримінальної відповідальності, в той час як майже 75 % справ залишаються без реального засудження.

Наведене, на нашу думку, свідчить про достатньо високий ступінь неефективності державної кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції. Очевидно, наразі необхідно терміново вжити заходів для виправлення існуючої ситуації, забезпечення невідворотності покарання для винних осіб. В іншому випадку, реакція суспільства на існуючий стан справ може виявитись ще більш руйнівною, аніж кількома роками раніше.

Одержано 14.02.2017